

บทที่ 4

ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจ่าย และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

การสมรสย่อมก่อให้เกิดสิทธิ และหน้าที่ รวมถึงความรับผิดชอบต่าง ๆ อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา โดยเกี่ยวกับหน้าที่ของสามีและภรียนั้น สามีและภรียามีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูตามความสามารถและฐานะของตนตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461 กำหนดไว้ และถึงแม้ว่า ภายหลังการสมรสจะสิ้นสุดลง โดยการหย่าขาดจากกัน ไม่ว่าจะการหย่าดังกล่าวจะเกิดจากความยินยอมของคู่สมรส ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514 หรือเกิดจากเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 หรือเกิดจากการสมรสที่เป็นโมฆะ หรือโมฆียะก็ตาม คู่สมรสฝ่ายหนึ่งก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง หากการสิ้นสุดของการสมรสดังกล่าวเป็นเหตุให้คู่สมรสอีกฝ่ายยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำระหว่างสมรส โดยหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูดังกล่าว คือ การจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั่นเอง ซึ่งแนวคิดในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เป็นไปเพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสซึ่งได้รับความเดือดร้อน ในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ แต่หลักเกณฑ์การจ่าย และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว ยังคงมีปัญหาบางประการ ที่ยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัญหาโดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ปัญหาความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ”

จากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษา¹ นิติกร² และทนายความ³ ทำให้ทราบว่า แม้จะมีนักนิติศาสตร์ไทย และนักนิติศาสตร์ต่างประเทศให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้หลากหลาย ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ในหัวข้อ 3.1.2.1 ก็ตาม แต่การที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ไม่ได้กำหนดนิยามของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ให้ชัดเจน ผู้พิพากษาจึงต้องใช้ดุลพินิจในการตีความความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” เองเอง ผู้พิพากษา ซึ่งยังไม่มีกรอบคร่าวๆ อาจไม่มีความเข้าใจในความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” อย่างแท้จริง นอกจากนี้ คนทั่วไปซึ่งไม่ใช่ นักกฎหมาย หรือแม้กระทั่งนักกฎหมายด้วยกันเองก็ยังไม่มีความเข้าใจว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” มีความหมายครอบคลุมในเรื่องใดบ้าง หรือคำใช้บ้างบางอย่าง เช่น คำใช้บ้างในเรื่องความสวความงามของบุคคลที่มีหน้าตาทางสังคม จะสามารถนำไปเรียกค่าเลี้ยงชีพได้หรือไม่ จึงเป็นเหตุให้ผู้สมรสอีกฝ่ายหนึ่งใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง โดยอ้างคำใช้บ้างเกินความจำเป็นแก่การดำรงชีพ และทำให้เกิดปัญหาซึ่งต้องมีการตีความความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” และส่งผลให้การตีความคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ของแต่ละศาลแตกต่างกัน

นอกจากนี้ ในกรณีความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ซึ่งนักนิติศาสตร์ไทย และนักนิติศาสตร์ต่างประเทศได้ให้ความหมายคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” สอดคล้องต้องกันว่า ค่าเลี้ยงชีพเป็นคำอุปการะเลี้ยงดูอย่างหนึ่งซึ่งคู่สมรสชำระให้แก่กันภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง เห็นได้ว่าค่าเลี้ยงชีพมีความเกี่ยวข้องกับคำอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบลักษณะของคำอุปการะเลี้ยงดู (ศึกษาเฉพาะกรณีของคู่สมรส) และค่าเลี้ยงชีพ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พบว่า มีข้อเหมือน และข้อแตกต่างดังนี้

¹ ผู้พิพากษา (การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558).

² นิติกร ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนนทบุรี (การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558).

³ ทนายความ (การสื่อสารระหว่างบุคคล, 26 กันยายน 2558).

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบลักษณะของค่าอุปการะเลี้ยงดู (ศึกษาเฉพาะกรณีของกลุ่มสมรส) และ ค่าเลี้ยงชีพ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

	ค่าอุปการะเลี้ยงดู	ค่าเลี้ยงชีพ
ข้อเหมือน	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นเงินหรือทรัพย์สินที่ให้แก่กัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การศึกษา และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ 2. การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู ต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู 3. วิธีการชำระ โดยหลักชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด เว้นแต่คู่กรณีจะตกลงกันให้ชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่น ถ้าไม่มีการตกลงกัน และมีเหตุพิเศษ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอและศาลเห็นสมควรจะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น โดยจะให้ชำระเป็นเงินด้วยหรือไม่ก็ได้ 4. สิทธิในการรับค่าอุปการะเลี้ยงดู จะสละ หรือโอนไม่ได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดี 5. สามารถขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูในภายหลังได้ หากพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของสามีหรือภริยาเปลี่ยนแปลงไป 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นเงินหรือทรัพย์สินที่ให้แก่กัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การศึกษา และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ 2. การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ 3. วิธีการชำระ โดยหลักชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด เว้นแต่คู่กรณีจะตกลงกันให้ชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่น ถ้าไม่มีการตกลงกัน และมีเหตุพิเศษ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอและศาลเห็นสมควรจะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น โดยจะให้ชำระเป็นเงิน ด้วยหรือไม่ก็ได้ 4. สิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพ จะสละ หรือโอนไม่ได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดี 5. สามารถขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ หากพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

	ค่าอุปการะเลี้ยงดู	ค่าเลี้ยงชีพ
ข้อแตกต่าง	<ol style="list-style-type: none"> 1. จ่ายให้แก่กันในระหว่างสมรส 2. เป็นหน้าที่ของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายที่จะต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่กัน เว้นแต่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อยู่ในฐานะที่จะจ่ายให้ได้ 3. สิทธิในการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูมีขึ้นอยู่แล้วโดยผลของกฎหมาย จะไปใช้ สิทธิร้องขอต่อศาล ก็ต่อเมื่อคู่สมรสอีกฝ่ายไม่ทำหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งให้เพียงพอแก่สภาพ 4. การสมรสที่เป็นโมฆะ ไม่สามารถเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ แม้ว่าฝ่ายที่ได้สมรสโดยสุจริตต้องยกจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดหรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จ่ายให้แก่กันภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง 2. เป็นหน้าที่ของคู่สมรสใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่จะมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง 3. สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ได้เกิดขึ้นทันที จะต้องมีการใช้สิทธิร้องขอต่อศาล โดยการฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพ ในคดีหย่าหรือในคดีฟ้องขอให้เพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆะ หรือมีการตกลงกันในสัญญาหย่า ในกรณีการหย่าเกิดขึ้นจากความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย หรือมีการร้องขอต่อศาลในกรณีการสมรสเป็นโมฆะเสียก่อน 4. การสมรสที่เป็นโมฆะ สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพได้ หากทำให้ฝ่ายซึ่งได้สมรสโดยสุจริตต้องยกจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดหรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าว แม้ว่าลักษณะของค่าเลี้ยงชีพ จะมีความแตกต่างกับลักษณะของค่าอุปการะเลี้ยงดูก็ตาม แต่หน้าที่ของค่าเลี้ยงชีพและหน้าที่ของค่าอุปการะเลี้ยงดู มีลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ ทั้งค่าเลี้ยงชีพ และค่าอุปการะเลี้ยงดู ต่างเป็นหน้าที่ในการดูแลช่วยเหลือคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การศึกษา และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการให้เงิน หรือทรัพย์สิน หรือการอย่างอื่น

แต่เนื่องจากกรณีเมื่อปี พ.ศ. 2519 เกิดแนวความคิดที่ว่า หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู มีขึ้นในขณะที่ชายและหญิงมีฐานะเป็นสามีภริยากัน หากฐานะสามีภริยานี้นับสิ้นสุดลงเมื่อใด หน้าที่ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูย่อมหมดไปด้วย จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงคำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ซึ่งเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง โดยใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” แทน ประกอบกับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ได้บัญญัติไว้ว่า ในคดีหย่า จะต้องเกิดจากความผิด

ของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คู่สมรสอีกฝ่ายจึงจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เว้นแต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิดไม่ได้มีฐานะยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากงานที่เคยทำในระหว่างสมรส หรือเป็นการหย่ากรณีคู่สมรสวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง จึงทำให้เกิดปัญหา สับสนความหมายของคำว่า ค่าเลี้ยงชีพ ว่า ความจริงแล้วค่าเลี้ยงชีพ เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูที่คู่สมรส มีหน้าที่ดูแลช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ หรือเป็นค่าเลี้ยงชีพที่มีขึ้นเพื่อให้ คู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากการสมรสเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 แม้จะมีการนำเอาความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม แต่ในคดีหย่า ที่ได้นำเอาความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะต้องปรากฏ ข้อเท็จจริงด้วยว่า ผลของการสมรสสิ้นสุดลงทำให้อีกฝ่ายหนึ่งมีฐานะยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้ พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำระหว่างสมรส หากไม่ปรากฏข้อเท็จจริงดังกล่าว แม้เหตุ แห่งการหย่าจะเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่มีสิทธิได้รับ ค่าเลี้ยงชีพ อีกทั้งในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ กรณีการหย่าเนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือ เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ก็ไม่ได้มีการเอาหลักที่ถือเรื่องความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาเป็น เกณฑ์ด้วย จึงเห็นได้ว่า หน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ได้มีขึ้นเพื่อให้คู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดชดใช้ ความเสียหายอันเนื่องมาจากการสมรสแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีขึ้นโดยมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือ อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งในการดำรงชีพมากกว่า

ดังนั้น หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง หากยังคงไม่มีการกำหนดความหมายไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ศึกษาเห็นว่า จะทำ ให้เกิดความไม่ชัดเจนว่า ค่าเลี้ยงชีพมีความหมายครอบคลุมในเรื่องใด ทำให้ต้องมีการตีความ ซึ่งการ ตีความของศาลอาจมีความแตกต่างกัน และหากยังคงมีการใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ต่อไป ผู้ศึกษาเห็นว่า จะทำให้เกิดความสับสนของความหมายของคำว่า ค่าเลี้ยงชีพ ว่า ค่าเลี้ยงชีพ ไม่ใช่หน้าที่อุปการะ เลี้ยงดูตามความหมายที่นักนิติศาสตร์ไทย และนักนิติศาสตร์ต่างประเทศได้ให้ความหมายไว้ แต่ค่าเลี้ยงชีพ เป็นหน้าที่ที่มีขึ้นเพื่อให้คู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากการ สมรสเป็นหลัก ทั้งที่ เจตนารมณ์อันเป็นเบื้องหลังของเรื่องค่าเลี้ยงชีพ มีขึ้นเพื่อเป็นดูแลช่วยเหลือคู่ สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง มากกว่ามีขึ้นเพื่อเป็นการชดใช้ความเสียหาย อันเนื่องมาจากการสมรส

4.2 ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่มีการสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส

แม้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าการหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพหรือไม่ก็ตาม แต่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายก็สามารถตกลงกัน โดยทำเป็นหนังสือ หรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความในคดีหย่าได้ว่าจะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเท่าใดให้กับอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ เนื่องจากข้อตกลงดังกล่าวไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งการตกลงจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีดังกล่าว ไม่ต้องคำนึงถึงหลักการการลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิด และหลักการทางศีลธรรมแต่อย่างใด ด้วยเหตุที่กฎหมายของประเทศไทยไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของคู่สมรสไว้โดยเฉพาะ การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ จึงเป็นข้อตกลงที่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายกำหนดขึ้นเอง ซึ่งเป็นไปตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) โดยคู่สมรสจะตกลงกันจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับอีกฝ่ายหนึ่งเพียงใดก็ได้ โดยศาลไม่ได้เป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวด้วย ซึ่งแตกต่างกับการกำหนดจำนวนเงินค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ศาลพิพากษาให้คู่หย่าชำระแก่กัน เนื่องจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือเนื่องจากการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็น โฆษะ หรือ โฆษิยะ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 บัญญัติไว้ชัดเจน โดยให้ศาลเป็นผู้พิจารณาใช้ดุลพินิจ (Discretion) ในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยศาลจะพิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเสมอ

นอกจากนี้ การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของคู่สมรสยังแตกต่างกับค่าเลี้ยงชีพ หรือที่เรียกว่า “ค่าชดเชย (Compensatory Benefits)” ตามกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสด้วย ซึ่งค่าชดเชยดังกล่าวมีลักษณะเช่นเดียวกันกับค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 278 ได้กำหนดให้มีการจ่ายค่าชดเชย โดยให้คู่สมรสที่หย่ากันโดยความยินยอม สามารถกำหนดจำนวนและระยะเวลาของการจ่ายค่าชดเชยได้ตามข้อตกลงที่ทำขึ้นแล้วเสนอให้ศาลอนุญาต⁴ ซึ่งจะเห็นได้ว่า กฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ให้ศาลเข้าไปมีบทบาทในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าเลี้ยงชีพด้วย โดยไม่ได้ปล่อยให้เป็นเรื่องของคู่สมรสที่จะทำการหย่า ที่จะตกลงกำหนดจำนวนเงินค่าเลี้ยงชีพกันเอง

⁴ มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า ((วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรบัณฑิต)) (น. 43-4).
เล่มเดิม.

การกำหนดค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรส ซึ่งเปิดโอกาสให้คู่สมรสทั้งสองฝ่ายตกลงกันเอง โดยศาลไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องจึงทำให้เกิดปัญหา ดังนี้

(1) โดยหลักการพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ ล้วนแล้วแต่อยู่ในดุลพินิจของศาล โดยศาลจะคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเสมอ หากยังคงปล่อยให้คู่สมรส ในกรณีการหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรส ตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพกันเอง ก็จะทำให้เกิดความแตกต่างกับหลักเกณฑ์การ กำหนดค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ศาลพิพากษาให้คู่หย่าชำระแก่กัน และทำให้ไม่มีมาตรฐานเกี่ยวกับ หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเดียวกัน ทั้งที่ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และ ฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรส และในกรณีการหย่า ซึ่งเกิดจากกรณีอื่น ๆ มีลักษณะคล้ายกัน

(2) จากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษานิติกร และทนายความ พบว่า สภาพสังคมไทยยังมีความ เหลื่อมล้ำกันอยู่ อำนาจต่อรองตามสถานะทางสังคม หรือสถานะทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อ การตัดสินใจในการตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ แม้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะเสนอ จ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนที่น้อย ทั้งที่ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ สามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ได้มากกว่าจำนวนที่เสนอดังกล่าวก็ตาม แต่เพื่อที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ต้องการพ้น จากสถานะการเป็นครอบครัวโดยเร็ว และไม่ต้องการดำเนินคดีให้มีความยุ่งยากต่อไป จึงจำยอมตกลง รับค่าเลี้ยงชีพในจำนวนที่น้อยดังกล่าว

เห็นได้ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีอำนาจหรือฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า สามารถใช้ ช่องว่างในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณี การหย่าที่เกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรสไว้โดยเฉพาะ กำหนดค่าเลี้ยงชีพในจำนวนที่ต่ำเกินควร ซึ่งส่งผลให้จำนวนค่าเลี้ยงชีพไม่มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพและ ฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพอย่างแท้จริง ซึ่งเมื่อคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ตกลงสมัครใจเข้าทำสัญญาหย่า กำหนด จำนวนค่าเลี้ยงชีพแล้ว คู่สมรสทั้งสองฝ่ายจึงต้องผูกพันและปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญา หากต่อมาภายหลังคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่า จำนวนค่าเลี้ยงชีพที่กำหนดไว้ ไม่มีความเหมาะสม และไม่เป็นธรรมต่อตนเอง คู่สมรสฝ่ายนั้นก็ไม่สามารถที่จะฟ้องคดีต่อศาลในภายหลังหลังจากมีการ ทำสัญญาหย่าดังกล่าวได้ว่า ค่าเลี้ยงชีพที่ตกลงกันเป็นจำนวนไม่เหมาะสม เนื่องจากสัญญาหย่าที่ทำขึ้น ดังกล่าว เกิดจากหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) สัญญาหย่า

⁵ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 14 กันยายน 2558 – 13 ตุลาคม 2558.

ดังกล่าวจึงมีผลใช้บังคับ ตามภาคีตักฎหมายว่า สัญญาที่สร้างขึ้นโดยสมบูรณ์ย่อมมีผลใช้บังคับ (Pacta sunt servanda) ศาลจึงไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับ โดยมีคำสั่งเปลี่ยนแปลงจำนวนค่าเลี้ยงชีพตามที่กำหนดในสัญญาหย่าดังกล่าวได้ แม้ศาลจะเห็นว่า จำนวนค่าเลี้ยงชีพไม่มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพและฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพก็ตาม

(3) แม้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีอำนาจหรือฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า จะไม่ได้กำหนดค่าเลี้ยงชีพในจำนวนที่ต่ำเกินควรก็ตาม แต่การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ อยู่ที่ความพอใจของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ดังนั้น คู่สมรสทั้งสองฝ่ายจึงสามารถตกลงกันกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ โดยไม่ได้คำนึงถึงว่า ค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวที่ได้ตกลงกัน จะมีจำนวนเพียงพอในการเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองอันเนื่องมาจากการสมรสที่สิ้นสุดลงหรือไม่ ซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพที่จะต้องคำนึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพและฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ อันมีความมุ่งหมาย เพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง

(4) เมื่อศาลไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ โดยเป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวแล้ว หากในภายหลังปรากฏความว่า พฤติการณ์รายได้ หรือฐานะของผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพจะสามารถร้องขอต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้หรือไม่

การเปลี่ยนแปลงจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของคู่สมรส ซึ่งในภายหลังปรากฏความว่า พฤติการณ์รายได้ หรือฐานะของผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไปนั้น เคยเกิดปัญหาขึ้นโดยมีการนำคดีฟ้องต่อศาล ซึ่งมีการอุทธรณ์และฎีกาแล้ว โดยเดิมศาลฎีกาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 ได้วินิจฉัยในเรื่องดังกล่าวไว้ว่า

“การที่โจทก์จำเลยจดทะเบียนหย่าขาดจากสามีภริยากันและในหนังสือหย่าบันทึกข้อตกลงว่า จำเลยยินยอมให้ค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์เดือนละ 80 บาททุกเดือนนั้น เป็นกรณีที่โจทก์ได้รับสิทธิเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ศาลก็ไม่ต้องคำนึงถึงความผิดถูกของฝ่ายใด จำนวนเงินมากหรือน้อยไปเพียงใด เพราะกรณีมิได้เป็นไปตามมาตรา 1526 ฉะนั้น เมื่อศาลบังคับคดีให้แก่โจทก์ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวและคดีถึงที่สุดไปแล้ว ข้อพิพาททั้งหมดก็ต้องยุติไปตามนั้น โจทก์จึงจะขอให้ศาลเพิ่มจำนวนเงินที่จำเลยจะต้องจ่ายให้โจทก์ไม่ได้”

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวจึงเกิดหลักการว่า การหย่าซึ่งเกิดจากความยินยอมของ คู่สมรส ซึ่งคู่สมรสตกลงกำหนดค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเงินเท่าใดแล้ว ศาลไม่ต้องคำนึงว่า ค่าเลี้ยงชีพจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใด และแม้ภายหลังจะปรากฏความว่า พหุติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้มีส่วนได้เสีย ไม่สามารถร้องขอ เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ได้ตกลงกันไว้แต่แรกในภายหลังได้

และต่อมาศาลฎีกา ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ได้กลับหลักการเดิมตาม คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 โดยวินิจฉัยว่า

“เมื่อ โจทก์จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันในคดีหย่าว่าจำเลยยอม จดทะเบียนหย่าให้โจทก์และยอมชำระค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์อัตราร้อยละ 35 ของเงินเดือนทุกเดือน ตลอดไป ข้อตกลงดังกล่าวเป็นการยึดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปหลังการ สมรสสิ้นสุดลง อันเป็นการช่วยเหลือจุนเจือกันไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของ ประชาชน ย่อมใช้บังคับได้ และในมาตรา 1526 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติให้นำมาตรา 1598/39 มาตรา 1598/40 และมาตรา 1589/41 เกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูมาใช้บังคับเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพโดยอนุโลม เมื่อผู้มีส่วนได้เสียแสดงว่าพหุติการณ์รายได้หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไปศาลจะสั่งแก้ไข ในเรื่องค่าเลี้ยงชีพโดยให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพอีกก็ได้ ดังนั้น จำเลยซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นเพื่อแสดงว่าพหุติการณ์รายได้หรือฐานะของ โจทก์จำเลยเปลี่ยนแปลงไป จึงขอให้ศาลชั้นต้นเพิกถอนคำสั่งที่ให้จำเลยจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์ได้ ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบฐานะของโจทก์กับจำเลยแล้วเห็นได้ว่าพหุติการณ์รายได้หรือฐานะของโจทก์ และจำเลยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยปัจจุบันจำเลยกลับอยู่ในสภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต่อกว่า โจทก์ จึงถึงเวลาสมควรที่จะสั่งให้จำเลยงดจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์แล้ว”

ตามคำพิพากษาดังกล่าว ท่านศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดช ได้ให้หมายเหตุ ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ไว้ว่า ศาลฎีกามองว่า ไม่ว่าจะป็นค่าเลี้ยงชีพที่ศาลพิพากษาให้คู่ หย่าชำระแก่กันก็ดี หรือค่าเลี้ยงชีพที่เกิดจากการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสก็ดี ควรจะต้องมี ลักษณะเหมือนกัน เนื่องจากเป็นการยึดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปหลัง การสมรสสิ้นสุดลง ดังนั้น จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ซึ่งได้กลับหลักการเดิมตาม คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 จึงเกิดหลักการใหม่ว่า เมื่อการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของคู่ สมรส ซึ่งคู่สมรสตกลงกำหนดค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเงินเท่าใดแล้ว หากภายหลังพหุติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือ ผู้มีส่วนได้เสียสามารถร้องขอ เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ ซึ่งผู้ศึกษา เห็นด้วยว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่ว่าจะป็นการจ่ายค่าเลี้ยงชีพที่

ศาลพิพากษาให้คู่หย่าชำระแก่กัน หรือค่าเลี้ยงชีพที่เกิดจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส ก็ควรที่จะต้องมียกเว้นในการกำหนดจำนวนเงินค่าเลี้ยงชีพเหมือนกัน

ถึงอย่างไรก็ตาม แม้คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ได้วางหลักการใหม่ว่า แม้การหย่าที่เกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรส ซึ่งกลุ่มสมรสตกลงกำหนดค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเงินเท่าใดแล้ว หากภายหลังพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้มีส่วนได้เสียสามารถร้องขอ เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้แล้วก็ตาม แต่หลักการดังกล่าวไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน ซึ่งหากมีปัญหาในเรื่องดังกล่าวอีก อาจต้องมีการฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งจะทำให้ต้องมีการตีความใหม่ว่าการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรส ซึ่งกลุ่มสมรสตกลงกำหนดค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเงินเท่าใดแล้ว หากภายหลังพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพ สามารถร้องขอ เพื่อให้ศาลสั่งแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้หรือไม่ ซึ่งการตีความโดยคำพิพากษาอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าที่เกิดจากความยินยอมของกลุ่มสมรสไว้ชัดเจน และดุลพินิจของศาลในการตีความเรื่องดังกล่าวอาจแตกต่างกันตามความคิดเห็นของแต่ละศาล ดังเช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์นายความ⁶ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ว่าความคดีฟ้องหย่า หรือให้คำปรึกษาในเรื่องการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส พบว่า นายความแต่ละคนมีความเข้าใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรสแตกต่างกัน ซึ่งนายความบางรายมีความเข้าใจว่า ในกรณีที่ไม่มีข้อตกลงในสัญญาหย่าแต่แรกว่า หากภายหลังสถานะทางเศรษฐกิจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป อีกฝ่ายหนึ่งสามารถขอเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพได้ ต่อมาภายหลังแม้ค่าครองชีพจะสูงขึ้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ไม่สามารถขอเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ และนายความบางรายมีความเห็นว่า การตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส ไม่ได้มีการฟ้องหย่าหรือฟ้องแย้งในคดีหย่า ฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงไม่สามารถขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ตกลงกันไว้แต่แรก

ดังนั้น หากไม่มีข้อกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส โดยให้ศาลเข้ามาเกี่ยวข้องในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาข้อแตกต่างระหว่างหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส และกรณีอื่น ๆ และทำให้ผู้ที่มิอำนาจหรือ

⁶ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 14 กันยายน 2558 และ 29 กันยายน 2558.

สถานะทางเศรษฐกิจดีน้อยกว่า ไม่มีเสรีภาพในการทำสัญญาเช่า โดยเฉพาะเรื่องการตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ รวมทั้งเกิดความไม่แน่นอนชัดเจนว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในภายหลังได้หรือไม่ หากพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพหรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส ก็จะไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ที่มีความมุ่งหมายในการเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับกลุ่มสมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง อันเนื่องมาจากการสมรสที่สิ้นสุดลงอย่างแท้จริง

4.3 ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516

การสิ้นสุดของการสมรส โดยเหตุฟ้องหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ไม่ได้ทำให้เกิดสิทธิในการเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ทุกกรณี เนื่องจากตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งจะต้องพิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่า เหตุฟ้องหย่าเกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือไม่ หากเหตุฟ้องหย่าไม่ได้เกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาต่อไปว่า การสิ้นสุดของการสมรสดังกล่าวเป็นเหตุให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิดต้องยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำระหว่างสมรสหรือไม่ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าว เป็นการกำหนดขึ้นตามหลักการการลงโทษกลุ่มสมรสที่เป็นฝ่ายผิด เพื่อต้องการลงโทษ กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง และส่งผลให้กลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องยากจนลง และไม่มีรายได้เพียงพอจากทรัพย์สินหรือจากการงานที่เคยทำก่อนที่การสมรสจะสิ้นสุดลง⁷

หากศึกษาหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีดังกล่าว แต่เพียงผิวเผิน จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีดังกล่าว ยึดถือเอาความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดเหตุฟ้องหย่ามาเป็นเกณฑ์ในการมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่หากศึกษาพิจารณาให้ลึกไปถึงเบื้องหลังของหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ตามเงื่อนไขดังกล่าว จะพบว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่า ตามหลักการการลงโทษกลุ่มสมรสที่เป็นฝ่ายผิดกฎหมายของประเทศไทย ไม่ได้คำนึงถึงแต่เฉพาะความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่กฎหมายของประเทศไทยได้นำสถานะทางการเงินของกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

⁷ หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย (น. 94). เล่มเดิม.

ซึ่งไม่ได้มีความผิดมาเป็นเงื่อนไขในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย กล่าวคือ หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิด ไม่ได้มีฐานะยากจนลง เนื่องจากไม่มีรายได้ออกจากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำระหว่างสมรส คู่สมรสฝ่ายนั้นก็จะไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามหลักเกณฑ์ในกรณีดังกล่าว จึงไม่ได้มีลักษณะที่จะลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้การสมรสต้องสิ้นสุดลงเสียทีเดียว แต่มีลักษณะที่จะช่วยเหลือคู่สมรสอีกฝ่ายซึ่งมีฐานะยากจนลง ไม่มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพด้วย

นอกจากนี้ หากเหตุฟ้องหย่าเกิดขึ้นในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (7) หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (9) คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรงก็ยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย โดยกฎหมายของประเทศไทยบัญญัติแยกไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1527⁸ ไว้โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการกำหนดตามหลักการทางศีลธรรม ที่มีขึ้นเพื่อช่วยเหลือคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตหรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองได้⁹ หรือหากจะไปประกอบอาชีพใด ก็จะเกิดความลำบากในการประกอบอาชีพนั้น ๆ โดยที่ไม่ได้คำนึงว่า เหตุแห่งการหย่าจะเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือไม่⁹ จึงทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า กฎหมายของประเทศไทย ไม่ได้กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยคำนึงถึงความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นที่ตั้งตามหลักการการลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดแต่เพียงอย่างเดียว แต่กฎหมายของประเทศไทยได้คำนึงถึงความสามารถในการหาเลี้ยงตนเองของคู่สมรสอีกฝ่าย ภายหลังจากสมรสสิ้นสุดลง เพื่อให้คู่สมรสอีกฝ่ายสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมต่อไปได้ โดยไม่เป็นภาระต่อสังคม หรือรัฐมากจนเกินไปด้วย

สำหรับแนวคิดที่เป็นการสนับสนุนว่า ค่าเลี้ยงชีพไม่ได้มีลักษณะที่จะเป็นการลงโทษคู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดที่เป็นต้นเหตุที่ทำให้การสมรสต้องสิ้นสุดลงเสียทีเดียว แต่มีลักษณะที่จะช่วยเหลือคู่สมรสอีกฝ่ายที่มีฐานะยากจนลง ไม่มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ จะเห็นได้จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ในตอนท้ายของวรรคแรก ซึ่งได้บัญญัติให้การพิจารณาการให้ค่าเลี้ยงชีพจะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยนำมาพิจารณาประกอบการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย ดังนั้น แม้เหตุแห่งการสิ้นสุดของการสมรส จะเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือเหตุแห่งการสิ้นสุดของการสมรส จะเกิดจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงก็ตาม

⁸ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 104). เล่มเดิม.

⁹ หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ในกฎหมายครอบครัวไทย (น. 95-96). เล่มเดิม.

หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ ไม่มีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และผู้รับค่าเลี้ยงชีพมีฐานะที่สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้แล้ว ศาลก็จะพิจารณาไม่ให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งแตกต่างจากเรื่องค่าทดแทนที่ไม่ได้คำนึงถึงรายได้ หรือฐานะของอีกฝ่ายที่เรียกร้อง¹⁰ จึงเห็นได้ว่าค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายของประเทศไทย ไม่ได้มีลักษณะที่มีแนวคิดมาจากเรื่องค่าทดแทน โดยมีเจตนารมณ์ให้มีการชดใช้ความเสียหายที่มาจากความผิดของกลุ่มสมรสเป็นหลัก แต่ได้มีแนวคิดมาจากการหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะคู่สมรสอีกฝ่าย เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง โดยมีเจตนารมณ์เพื่อช่วยเหลืออุปการะคู่สมรสอีกฝ่าย อันเป็นการเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่จะได้รับความเดือดร้อน ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีพของตน อันเนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลงมากกว่า

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 บัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยให้พิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่า เหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 เกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือไม่ เว้นแต่ในกรณีที่เหตุฟ้องหย่า เกิดขึ้นเนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายร้าย แล้วถึงจะพิจารณาเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์อื่น ๆ ต่อไป จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการจ่ายค่าเลี้ยงชีพที่อยู่เบื้องหลังบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 และมาตรา 1527 ที่มีแนวคิดมาจากหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะคู่สมรสอีกฝ่าย เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงมากกว่ามาจากเรื่องค่าทดแทน อีกทั้งจะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเหตุฟ้องหย่าในบางกรณีที่เป็นสาเหตุที่ทำให้คู่สมรสต้องได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ และการดำรงชีพของตน อันเนื่องมาจากการสิ้นสุดการสมรส โดยที่เหตุแห่งการฟ้องหย่าดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วย คือการหย่าตามเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่สามีหรือภริยามีสภาพร่างกายทำให้สามีหรือภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล (physical defect which make husband or wife unable to have sexual intercourse) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (10)

การหย่าตามเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่สามีหรือภริยามีสภาพร่างกายทำให้สามีหรือภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล กฎหมายของประเทศไทยกำหนดให้เป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เนื่องจากชายหญิง ซึ่งเป็นสามีภริยากันจะต้องอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภริยา เมื่อไม่อาจร่วมประเวณีกันได้ย่อมเป็นการผิดความมุ่งหมายแห่งการสมรส จึงสมควรให้หย่าขาดจากกัน เพื่อป้องกันมิให้คู่สมรสที่มีสภาพร่างกายปกติต้องแอบไปมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอันเป็นการผิดศีลธรรม¹¹ ซึ่งในกรณีที่

¹⁰ รวบรวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว (น. 262). เล่มเดิม.

¹¹ จาก การสมรสโดยถูกต้อง (น. 39), โดย เกวลิณ ต่อปัญญาชาญ, 2554,

สภาพร่างกายที่ทำให้สามีหรือภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลดังกล่าวอาจเกิดจากการกระทำของคู่สมรสฝ่ายหนึ่ง เช่น ภริยาโกรธสามีที่ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่น จึงใช้มีดโกนตัดของลับของสามีโยนทิ้งไป แม้ภริยาจะไม่สามารถฟ้องหย่า โดยยกเอาเหตุในกรณีที่สามีมีสภาพร่างกายที่ทำให้ภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ก็ตาม แต่เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่ภริยาทำร้ายร่างกายสามี ซึ่งเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(3) สามีจึงมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากเหตุที่ทำให้คู่สมรสมีสภาพร่างกายทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลนั้น เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นไปตามหลักการการลงโทษคู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิด¹²

ส่วนกรณีที่สภาพร่างกายที่ทำให้สามีหรือภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลซึ่งเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น เช่น ภาวะเพศของสามีหรือภริยาทำงานไม่ได้ เช่น สามีเป็นกามโรคถึงขนาดสูญเสียวัยวะสืบพันธุ์ หรือเป็นโรคกามตายด้านอย่างถาวร หรือภริยามีช่องคลอดเล็กผิดปกติ ไม่อาจร่วมประเวณีได้ หรือสามีหรือภริยาผ่าตัดแปลงเพศ จึงทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล จะเห็นได้ว่า สภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลดังกล่าว ไม่ได้เกิดขึ้นจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการการลงโทษคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิด และสภาพร่างกายที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลดังกล่าว ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเอง ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการทางศีลธรรม และไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ที่มีขึ้นเพื่อช่วยเหลือเยียวยาคู่สมรสที่ไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองได้ สามีหรือภริยาที่มีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว จึงไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติกฎหมายใดที่กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไว้โดยเฉพาะ ดังเช่นการหย่าขาดจากกันในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง สามีหรือภริยาที่มีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว จึงไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งกรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า ไม่มีปัญหา เนื่องจากแม้สามีหรือภริยาที่มีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว จะไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพก็ตาม แต่สามีหรือภริยาที่มีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว ยังคงมีความสามารถในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้ จึงไม่เป็นการกระทบสังคมหรือรัฐ ซึ่งจะทำให้เป็นปัญหาของสังคม กฎหมายของประเทศไทยจึงไม่จำเป็นต้องเข้าไปให้ความคุ้มครองแก่บุคคลดังกล่าวแต่อย่างใด

¹² หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย (น. 97). เล่มเดิม.

แต่ในกรณีที่สามีหรือภริยามีสภาพร่างกายที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล นอกจากสภาพร่างกายตามตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีในกรณีอื่นอีก เช่น กรณีที่สามีหรือภริยาเป็นอัมพาตลำตัวช่วงล่าง ซึ่งเป็นเหตุให้ไม่สามารถร่วมประเวณีได้ตลอดกาล โดยแม้สภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว ไม่ได้เกิดขึ้นจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใด ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการการลงโทษกลุ่มสมรสที่เป็นฝ่ายผิดก็ตาม แต่การเป็นอัมพาตตัวช่วงล่างดังกล่าว อาจเกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ หรือเกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งเป็นอัมพาตช่วงล่าง ไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น และไม่ยอมให้เกิดขึ้น โดยนอกจากจะเป็นเหตุให้การสมรสนั้นต้องสิ้นสุดลงตามเหตุฟ้องหย่าในกรณีที่สามีหรือภริยามีสภาพร่างกายทำให้สามีหรือภริยาไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลแล้ว การเป็นอัมพาตตัวช่วงล่างดังกล่าว ยังเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองอีกด้วย เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง

เมื่อเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของต่างประเทศ ตามระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law Systems) เช่น

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พบว่า ได้กำหนดให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งไม่สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้ภายหลังการหย่า สามารถเรียกค่าเลี้ยงชีพได้จากอีกฝ่ายหนึ่ง หากเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด โดยไม่คำนึงถึงเหตุในการหย่า และได้กำหนดให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งประสงค์จะหย่า โดยเหตุหย่าไม่ได้เกิดจากความผิดของฝ่ายใด เช่น กรณีสภาพร่างกายที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ เป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยคำนึงถึงความจำเป็นและทรัพย์สินหรือรายได้ของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ และฐานะรายได้ทรัพย์สินของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งให้ค่าเลี้ยงชีพด้วย¹³

สาธารณรัฐฝรั่งเศส พบว่า ได้กำหนดให้กลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายเงินค่าชดเชยให้กับกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง หากการสมรสที่สิ้นสุดลงก่อให้เกิดความแตกต่างในด้านฐานะการดำรงชีพ โดยไม่คำนึงถึงเหตุในการหย่า

ตามระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law Systems) เช่น

ประเทศแคนาดา พบว่า แม้จะไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ชัดเจน โดยให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจพิจารณาการให้ค่าเลี้ยงชีพตามแต่ความจำเป็น และพฤติการณ์ของกลุ่มสมรสที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีไป แต่ Divorce Act 1985 ได้กำหนดไม่ให้ศาลนำเอาเงื่อนไขความประพฤติอันเป็นความผิดของกลุ่มสมรสอีกฝ่ายนำมาพิจารณาประกอบการให้ค่าเลี้ยงชีพ

เห็นได้ว่า ทั้งระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law Systems) และระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law Systems) ได้กำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เพื่อช่วยเหลือกลุ่มสมรสซึ่ง

¹³ ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) (น. 123). เล่มเดิม.

ได้รับผลกระทบในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตของตน เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงซึ่งมีเจตนาธรรมเนียม ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเช่นเดียวกับกฎหมายของประเทศไทย แต่มีหลักการที่แตกต่างกันตรงที่กฎหมายของต่างประเทศ ไม่ได้นำเอาเหตุแห่งการหย่า¹⁴ ซึ่งเกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสอีกฝ่ายมาพิจารณาประกอบในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นหลักแต่อย่างใด แต่ได้พิจารณาตามความจำเป็นและความเหมาะสมของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ เพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนแก่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยมีความมุ่งหวังที่จะให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพสามารถฟื้นฟูหรือพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพ และหารายได้ได้เองให้เพิ่มขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง¹⁵ ซึ่งเป็นไปตามหลักการทางศีลธรรมที่กฎหมายของประเทศไทยเปิดโอกาสให้แก่กลุ่มสมรสฝ่ายที่วิกลจริตหรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรงเพียงกรณีเดียวเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งมีแนวคิดมาจากการหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะคู่สมรสอีกฝ่าย เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงมากกว่ามาจากรื่องคำทดแทน

การที่กฎหมายของประเทศไทยบัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 โดยให้พิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่า เหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 เกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือไม่ เว้นแต่ในกรณีที่เหตุฟ้องหย่า เกิดขึ้นเนื่องจากกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง แล้วถึงจะพิจารณาเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์อื่น ๆ ต่อไปจึงมีผลทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล เช่น สามีหรือภรรยาที่เป็นอัมพาตช่วงล่างดังกล่าว โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลในลักษณะดังกล่าว ไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพซึ่งไม่เป็นธรรมต่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งเป็นอัมพาตช่วงล่างดังกล่าว ทั้งที่ บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยังเปิดโอกาสให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ตามหลักการทางศีลธรรม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษาสมทบ นิติกร และทนายความ¹⁶ ต่างก็มีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า เหตุของสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจ หรือเป็นความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกทั้งคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลอาจได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ หรือจากการดำรงชีพ

¹⁴ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 69). เล่มเดิม.

¹⁵ แหล่งเดิม.

¹⁶ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 14 กันยายน 2558 –13 ตุลาคม 2558.

ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ในทางศีลธรรม จึงควรมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพ
 แห่งกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงด้วย

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพซึ่งนำเอาเหตุหย่า ที่เกิดจากความผิดของ
 คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มาเป็นเงื่อนไขในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ จึงทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพแห่งกาย
 ที่ทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล เช่น สามีหรือภรรยาที่เป็นอัมพาตช่วงล่าง ซึ่งไม่สามารถ
 ประกอบอาชีพได้ ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพแห่งกายที่ทำให้ไม่อาจ
 ร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ในลักษณะดังกล่าว ได้รับความเดือดร้อน และเป็นภาระแก่สังคม
 การกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าว จึงไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์หลักของการจ่ายค่าเลี้ยงชีพที่กฎหมายของ
 ประเทศไทยและกฎหมายของต่างประเทศกำหนดขึ้น โดยมีความมุ่งหมายเดียวกันในการเยียวยา และ
 บรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือ
 หารายได้เลี้ยงตนเอง อันเนื่องมาจากการสมรสที่สิ้นสุดลง

4.4 ปัญหาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง วิกลจริต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (7)

ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง
 สามารถนำกรณีดังกล่าวไปเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (7)
 และ (9) แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้การสมรสจะสิ้นสุดลง เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่าดังกล่าว คู่สมรสฝ่าย
 ซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ก็ยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมาย
 แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1527 ซึ่งได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพ
 ให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็น โรคติดต่อร้ายแรง โดยไม่ต้องมีค่านึงถึงว่าคู่สมรสฝ่าย
 ซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรงจะยากจน หรือไม่มีรายได้เพียงพอเพื่อนำไปใช้จ่ายใน
 ชีวิตประจำวันหรือไม่ จึงเห็นได้ว่า กฎหมายของประเทศไทยมุ่งคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต
 หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ให้ได้รับค่าเลี้ยงชีพ แม้เหตุแห่งการสมรสสิ้นสุดลงดังกล่าวจะไม่ได้เกิด
 จากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งเป็นไปตามหลักการทางศีลธรรมตามที่กล่าวไว้ข้างต้น
 ในข้อ 4.2

เนื่องจากตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคท้ายกำหนดให้คู่สมรส
 ฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพจะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีฟ้องหย่า มิเช่นนั้น
 สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ดังนั้น เมื่อคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่า โดยยกเหตุฟ้องหย่า
 ในกรณีที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
 พินัยกรรม มาตรา 1516 (7) หรือ (9) คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง จะต้อง

ฟ้องแย้งให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งฟ้องหย่าจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่ตน หากศาลพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน¹⁷ ซึ่งในความเป็นจริงคงไม่มีกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ยกเหตุที่ตนวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เป็นฝ่ายฟ้องหย่าเสียเอง

เมื่อพิจารณาในแง่ของบุคคลผู้ซึ่งวิกลจริต บุคคลผู้ซึ่งวิกลจริต หมายถึงผู้มีจิตผิดปกติหรือเป็นบ้า และหมายความรวมถึงบุคคลผู้มีกิริยาอาการผิดปกติ เนื่องมาจากมีสติวิปลาส ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกรู้สึก และขาดความรับผิดชอบ ไม่สามารถประกอบกิจการของตน หรือประกอบกิจการส่วนตัวได้¹⁸ ซึ่งเห็นได้ว่า บุคคลผู้ซึ่งวิกลจริต เป็นบุคคลที่ไม่มีสติสัมปชัญญะ โดยในกรณีที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่า โดยเหตุที่คู่สมรสฝ่ายนั้นวิกลจริต หากคู่สมรสฝ่ายนั้น ไม่ได้เป็นคนวิกลจริต หรือมีญาติให้ความช่วยเหลือ โดยที่สามารถหาหนทางความมาต่อสู้อคดีได้ คู่สมรสฝ่ายนั้นหรือหนทางความก็จะสามารถหาช่องทางในการต่อสู้อคดีได้ ตนมิได้เป็นคนวิกลจริต ขอให้ยกฟ้องและจะดำเนินการฟ้องแย้งด้วยว่า หากศาลฟังว่า คู่สมรสฝ่ายนั้นวิกลจริต จะพิพากษาให้หย่าขาดจากกันก็ขอให้บังคับคู่สมรสอีกฝ่ายจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ตนได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคท้ายที่กำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพจะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีฟ้องหย่า มิเช่นนั้นสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง

แต่ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตนั้น เป็นคนวิกลจริตจริง และไม่มีญาติให้ความช่วยเหลือ โดยที่ไม่สามารถหาหนทางความมาต่อสู้อคดีได้ จากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษา และนิติกร¹⁹ พบว่า สภาพความเป็นคนวิกลจริตดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการดำเนินคดี เนื่องจากบุคคลซึ่งเป็นคนวิกลจริตไม่มีความสามารถในการต่อสู้อคดีได้อย่างเต็มที่ 100% ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายนั้น อาจไม่ได้ดำเนินการฟ้องแย้งต่อศาล เพื่อเรียกค่าเลี้ยงชีพให้กับตนเอง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายนั้นเป็นบุคคลที่ไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือมีสติวิปลาส จึงไม่สามารถหาทางต่อสู้อคดีได้ จึงเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายนั้นไม่ได้ดำเนินการฟ้องแย้งว่า หากศาลฟังว่า คู่สมรสฝ่ายนั้นวิกลจริต จะพิพากษาให้หย่าขาดจากกันก็ขอให้บังคับคู่สมรสอีกฝ่ายจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ตนได้ ทำให้คู่สมรสฝ่ายนั้นไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคท้าย ทั้งที่ เมื่อพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1527 จะเห็นได้ว่า เจตนารมณ์ของบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ได้มุ่งหมายให้ความคุ้มครองแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตอยู่แล้วว่า ให้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เมื่อมีการหย่าขาดจากกัน เพื่อช่วยเหลือคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ

¹⁷ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 486). เล่มเดิม.

¹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5446/2537.

¹⁹ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

หรือหารายได้เลี้ยงตนเองได้²⁰ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า หากการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตนั้นก็หาจำต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเพื่อเรียกค่าเลี้ยงชีพไม่

การที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติหลักเกณฑ์ให้ สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง หากไม่มีการฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีหย่าทุกกรณี จึงเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต ที่ไม่มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือด้านการดำเนินคดีต้องเสียสิทธิไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ การบัญญัติหลักเกณฑ์ดังกล่าว จึงไม่เป็นธรรมแก่กรณีที่การสมรสสิ้นสุดลง เพราะเหตุคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายในประเทศไทยที่มุ่งหมายให้ความคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต ให้ได้รับค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง

4.5 ปัญหาวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

รูปแบบวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายของประเทศไทย และกฎหมายของต่างประเทศ ทั้งในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law Systems) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law Systems) มีหลากหลายรูปแบบ โดยมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด มีวิธีการชำระเป็นเงินทั้งหมดในคราวเดียว และมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น เช่น ชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินโดยมีหลักประกัน หรือชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินกองทุน เป็นต้น

รูปแบบวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวจากการศึกษาพบว่า มีทั้งข้อดี และข้อเสียแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้

²⁰ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) (น. 104). เล่มเดิม.

ตารางที่ 4.2 ทั้งข้อดี และข้อเสียของรูปแบบวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ	ข้อดี	ข้อเสีย
1. ชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด	<p>1. ในกรณีที่ไม่มีกรณีการผิดนัดคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ จะได้รับการดูแลช่วยเหลือเรื่อยไป จนกว่าคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่</p> <p>2. ไม่เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ มีฐานะปานกลาง หรือเป็นบุคคลซึ่งมีรายได้น้อย และมีรายได้เป็นรายเดือน</p>	<p>1. คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ อาจไม่ทำการชำระเงินในคราวถัดไป หรือคราวอื่น ๆ ในภายหลัง ทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ต้องไปดำเนินการบังคับคดี และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ อาจไม่มีทรัพย์สินที่จะนำมาขายทอดตลาดเพื่อบังคับคดีได้</p> <p>2. คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่สามารถนำเงินไปลงทุนทำธุรกิจได้ เนื่องจากจำนวนเงินมีไม่มากพอ</p> <p>3. คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่ไม่ยอมกมินิติสัมพันธ์ต่อกัน หรือไม่ยอมเกี่ยวข้องกับกัน ยังต้องมีนิติสัมพันธ์กันและต้องเกี่ยวข้องกับอยู่</p>
2. ชำระเป็นเงินทั้งหมดในคราวเดียว	<p>1. คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ สามารถนำเงินไปลงทุนทำธุรกิจได้</p> <p>2. คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ได้รับความคุ้มครองในการได้รับค่าเลี้ยงชีพเต็มจำนวนตามที่ตกลงกัน ไม่ต้องกังวลว่า ในภายหลังคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะมีฐานะยากจนลง หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพถึงแก่ความตายในภายหลัง ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้</p>	<p>1. เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ มีฐานะปานกลาง หรือเป็นบุคคลที่มีรายได้น้อย และมีรายได้เป็นรายเดือน</p> <p>2. หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่วางแผนจัดการบริหารเงินค่าเลี้ยงชีพให้ดี จะส่งผลให้เงินที่ได้รับหมดไปอย่างรวดเร็ว โดยที่ยังไม่มีการฟื้นฟูฐานะตนเอง ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ทำให้เป็นภาระแก่สังคม</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ	ข้อดี	ข้อเสีย
	3. คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่ไม่ยอมมีนิติสัมพันธ์ต่อกัน หรือไม่ยอมเกี่ยวข้อกัน หมดความกังวลใจที่จะได้ไม่ต้องมีนิติสัมพันธ์กัน และต้องเกี่ยวข้อกัน	
3. ชำระเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น	1. การชำระเป็นเงินทุน ทำให้เกิดรายได้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพเพิ่มมากขึ้น และไม่เป็นการแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป 2. การชำระเป็นอย่างอื่น เช่น ข้าราชการการให้เข้าพักในหอพักของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือให้รับประทานอาหารในร้านของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ได้ทุกมือ เป็นสิ่งที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีอยู่แล้ว จึงไม่เป็นการแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากจนเกินไปที่จะต้องหาเงินมาจ่ายให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ	1. ไม่เหมาะแก่ผู้ซึ่งมีทรัพย์สินไม่มาก เนื่องจากไม่สามารถนำเงินไปลงทุนในรูปของกองทุนได้ 2. คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่ไม่ยอมมีนิติสัมพันธ์ต่อกัน หรือไม่ยอมเกี่ยวข้อกัน ยังต้องมีนิติสัมพันธ์กัน และต้องเกี่ยวข้อกันอยู่
3. ชำระเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น (ต่อ)	3. คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ได้รับการคุ้มครองในการได้รับค่าเลี้ยงชีพเต็มตามจำนวนที่ตกลงกัน ไม่ต้องกังวลว่า ในภายหลังคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะมีฐานะยากจนลง หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพถึงแก่ความตาย ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้	

จากการศึกษาเปรียบเทียบทั้งข้อดี และข้อเสียของรูปแบบวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมด้วยว่า ในแต่ละกรณีจะต้องมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพด้วยวิธีใด เพื่อเป็นประโยชน์แก่คู่สมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพที่จะได้รับความคุ้มครองว่า จะได้รับค่าเลี้ยงชีพ และเป็นประโยชน์แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ที่จะไม่เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1526 บัญญัติให้การจ่ายค่าเลี้ยงชีพจะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นการคุ้มครองทั้งคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ

กฎหมายของประเทศไทยบัญญัติให้นำวิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/40 มาใช้บังคับ วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพจึงมีวิธีการตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 1598/40 กล่าวคือ โดยหลักให้ชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงิน โดยวิธีชำระเป็นครั้งคราว ตามกำหนด เว้นแต่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันให้ชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่นก็ได้ แต่ถ้าไม่มีการตกลงกัน และมีเหตุพิเศษ เมื่อคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอและศาลเห็นสมควรจะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น โดยจะให้ชำระเป็นเงินด้วยหรือไม่ก็ได้

ตามบทบัญญัติมาตรา 1598/40 เห็นได้ว่า กฎหมายของประเทศไทย ได้บัญญัติให้วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นไปตามข้อตกลงของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นการบัญญัติโดยยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (Pacta sunt servanda) ว่า ถ้าคู่กรณีตกลงกันอย่างไรในเรื่องค่าเลี้ยงชีพแล้ว ก็ยอมเป็นไปตามข้อตกลงนั้น²¹ ศาลจะเข้าไปเกี่ยวข้องในการกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามที่เห็นสมควร ได้ก็ต่อเมื่อคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ในกรณีที่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายไม่ได้ตกลงกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเอาไว้ และมีเหตุผลพิเศษ หรือเข้าไปเกี่ยวข้องได้ในกรณีที่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายไม่ได้ตกลงกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพเอาไว้ และไม่มีคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ แต่ศาลจะกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพได้เพียงวิธีเดียวเท่านั้น คือ วิธีชำระเป็นครั้งคราวตามกำหนดเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายต่างประเทศ ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law Systems) คือ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ในมลรัฐนิวแฮมป์เชอร์ และประเทศแคนาดา ซึ่งได้บัญญัติกฎหมายโดยให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามความเหมาะสมของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพและคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ และแตกต่างกับกฎหมายต่างประเทศในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law Systems) คือ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐ

²¹ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงมาตราว่าด้วยครอบครัว (น. 473). เล่มเดิม.

เยอรมนี ซึ่งได้บัญญัติให้ศาลเป็นผู้พิจารณากำหนดวิธีการชำระค่าชดเชย หรือค่าเลี้ยงชีพ ตามความเหมาะสม และความเป็นธรรมแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพและคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วยเช่นกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษา และนิติกร²² จึงทำให้ทราบความคิดเห็นว่า สภาพสังคมไทย มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ จึงควรมีความยืดหยุ่น กล่าวคือ ควรมีทางเลือกให้ศาลสามารถกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพให้หลากหลายตามสภาพสังคมไทย ที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ควรจำกัดให้ศาลกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยวิธีการเป็นเงินเป็นครั้งคราว ตามกำหนดได้เพียงวิธีเดียวเท่านั้น

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า บทบัญญัติในเรื่องวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย ดังกล่าวซึ่งยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (pacta sunt servanda) จึงเป็นบทบัญญัติที่เคร่งครัดมากจนเกินไป โดยไม่เปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ จึงทำให้เกิดปัญหาว่า เมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ตกลงวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพกันอย่างไรแล้ว แม้ศาลจะเห็นว่า วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพที่ตกลงกัน ไม่เหมาะสมกับสถานะทางการเงินและความประพฤติของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม เช่น คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีความประพฤติที่ไม่ซื่อสัตย์หลอกลวงสถานะทางการเงินของตนในระหว่างการพิจารณา ซึ่งคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมีความรู้ไม่เท่าทันคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยโดนหลอกลวงว่า จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นรายเดือน ทั้งที่ความจริงแล้ว ในอนาคตคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะผัดผ่อนไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ต่อไป หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ เป็นคนวิกลจริต ซึ่งหากไม่มีทุนทรัพย์ หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือ ก็ไม่มีทางที่จะร้องขอให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนได้ ซึ่งคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ สามารถใช้ช่องว่างดังกล่าว ร้องขอให้ศาลกำหนดชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นรายเดือน แล้วต่อมาภายหลังก็จะผัดผ่อนไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ต่อไป คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นคนวิกลจริตดังกล่าว ก็จะไม่สามารถขอลงหมายบังคับคดี และดำเนินการบังคับคดีได้ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่เป็นคนวิกลจริต สามารถให้บุคคลอื่นช่วยเหลือขอลงหมายบังคับคดี และดำเนินการบังคับคดีได้ แต่ก็เป็นเรื่องยุ่งยากแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่เป็นคนวิกลจริตดังกล่าว หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีแนวโน้มว่าจะตกงานในอนาคต เป็นต้น ศาลก็ไม่สามารถกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพให้เป็นอย่างอื่นได้ ทั้งนี้ การกำหนดจำนวน

²² การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

ค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายของประเทศไทย บัญญัติให้ต้องคำนึงถึงความสามารถของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และฐานะกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ทนายความ²³ พบอีกว่า ในกรณีที่มีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด พบว่า เกิดปัญหาการผัดผ่อนไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพในภายหลังอยู่บ่อยครั้ง เมื่อมีการผัดผ่อนคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ จึงต้องขอออกหมายบังคับคดี และดำเนินการบังคับคดีต่อศาลเยาวชนและครอบครัวในท้องที่ที่เกิดคดีพิพาท ทั้งนี้ เมื่อมีการหย่าขาดจากกันแล้วทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต่างย่อมมีอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันจึงไม่อยากจะต้องมาเกี่ยวข้องกับอีก และในบางกรณีคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เกิดความลำบากในการดำเนินการบังคับคดี เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีภูมิลำเนาอยู่คนละแห่งกับศาลเยาวชนและครอบครัว ในท้องที่ที่เกิดคดีพิพาท ซึ่งอยู่ห่างไกลกัน และในบางกรณีหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่มีทรัพย์สินที่จะนำไปขายทอดตลาดได้ ก็จะทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบังคับคดีโดยเปล่าประโยชน์ หรือหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะบังคับให้ชำระค่าเลี้ยงชีพ แต่ในบางครั้งค่าใช้จ่ายในการบังคับคดีมีจำนวนสูงกว่าจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่จะต้องจ่ายในแต่ละเดือน ทำให้การใช้วิธีการบังคับคดีไม่คุ้มกับค่าเลี้ยงชีพที่ต้องเสียไป หรือในกรณีที่มีการบังคับคดี โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ปฏิบัติตามคำบังคับ โดยชำระค่าเลี้ยงชีพต่อไปแล้ว แต่หากภายหลังคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ผิดนัดไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอีก คู่สมรสคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ จึงต้องขอออกหมายบังคับคดี และดำเนินการบังคับคดีใหม่อีก

เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1144/2517 “เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจะขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีได้ต่อเมื่อลูกหนี้มิได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271 ในคดีที่ศาลพิพากษาให้โจทก์จำเลยหย่าขาดจากสามีภรรยา มีคำบังคับให้แบ่งสินสมรสกัน และให้จำเลยชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่โจทก์ตั้งแต่วันจดทะเบียนหย่าจนกว่าโจทก์จะจดทะเบียนสมรสกับสามีใหม่นั้น โจทก์ได้ยื่นคำร้องว่าไม่อาจตกลงแบ่งสินสมรสกันได้ขอให้ศาลมีคำสั่งตั้งเจ้าพนักงานกองหมายให้ทำการยึดทรัพย์มาขายทอดตลาด ต้องถือว่าหมายบังคับคดีที่ศาลชั้นต้นตั้งให้หัวหน้ากองหมายจัดการยึดสินสมรสนั้นก็เพื่อแบ่งให้โจทก์จำเลยเท่านั้น ข้อความในหมายบังคับคดีนอกนั้นหาใช่เป็นเรื่องที่โจทก์ประสงค์ที่จะขอให้บังคับไม่ เป็นแต่แต่ความถึงคำพิพากษาซึ่งเกินกว่าที่โจทก์ขอ เมื่อได้จัดการตามหมายบังคับคดีฉบับแรกไปแล้ว โจทก์ได้ขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีอีกฉบับหนึ่งอ้างว่าจำเลยมิได้ปฏิบัติตาม

²³ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 15 กันยายน 2558 และ 24 กันยายน 2558.

คำพิพากษาที่ให้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูโจทก์เป็นเวลา 32 เดือน ซึ่งศาลก็ได้ออกหมายบังคับคดีให้ตามคำร้องขอของโจทก์ และจำเลยได้ชำระเงินให้ตามหมายบังคับคดีครบถ้วนแล้วภายหลังโจทก์จะขอให้เจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึดทรัพย์สินของจำเลยเพื่อขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระหนี้ค่าอุปการะเลี้ยงดูจำนวนใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยอาศัยหมายบังคับคดีเดิมสองฉบับที่จำเลยได้ปฏิบัติตามหมายบังคับคดีครบถ้วนแล้ว และโดยที่ศาลมิได้ออกหมายบังคับคดีให้ใหม่หาได้ไม่”

คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ จึงไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพตามสิทธิที่พึงมีตามที่กฎหมายของประเทศไทยให้ความคุ้มครองไว้ ซึ่งปัญหาดังกล่าว ได้มีผู้วิจัย เสนอความเห็นในการแก้ไขปัญหาโดยให้อัยการรายได้ของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยให้ศาลมีคำสั่งให้นายจ้างของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จ่ายค่าจ้างหรือเงินเดือนเป็นจำนวนเงิน และในระยะเวลาที่กำหนดโดยตรงให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิรับค่าเลี้ยงชีพ และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา โดยให้กักขังลูกหนี้ทางแพ่ง มาใช้ลงโทษคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพที่ไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ²⁴ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาที่ทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพเกิดความเกรงกลัวว่า จะต้องถูกกักขัง จึงทำหน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามที่ได้ตกลงกัน แต่ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่เกรงกลัวว่า จะต้องถูกกักขังหรืออายัดรายได้ หรือเกรงกลัวว่า จะต้องถูกกักขังหรืออายัดรายได้ แต่ตนเองก็ไม่มีรายได้ หรือไม่มีทรัพย์สินเพียงพอต่อการชำระค่าเลี้ยงชีพ และไม่รู้วิธีการที่จะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งเปลี่ยนแปลง โดยเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ เพื่อที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะได้ไม่ต้องมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/39 ได้หยุดจ่ายค่าเลี้ยงชีพไปเสียเลย ๆ วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาโดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอยู่ดี ซึ่งยังมีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่น ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาและป้องกันการไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพตามกำหนดนัดได้ กล่าวคือ วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยชำระเป็นเงินทั้งหมดในคราวเดียว หรือวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราว โดยมีหลักประกัน หรือวิธีชำระอยู่ในรูปของเงินกองทุน ซึ่งจะไม่มีปัญหาในการบังคับใช้ โดยหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพล้มละลาย หรือไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพต่อไป คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพยังได้รับความคุ้มครองในการได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไป

หากกฎหมายของประเทศไทยเปิดโอกาสให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพแล้ว ศาลซึ่งอยู่ในฐานะคนกลาง จะพิจารณากำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพตามความ

²⁴ มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 112-113).
เล่มเดิม.

เหมาะสม ตามสถานะทางการเงิน และพฤติการณ์ของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่ได้ดูแค่ความพอใจของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในขณะนั้นแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น การกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กลุ่มสมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่จะได้รับความคุ้มครองว่า จะได้รับค่าเลี้ยงชีพ และเป็นประโยชน์แก่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ที่จะไม่เป็นภาระแก่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป ซึ่งเป็นไปตามความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องค่าเลี้ยงชีพ ที่มุ่งหมายให้ความคุ้มครองทั้งผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และผู้รับค่าเลี้ยงชีพ

4.6 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพกับคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว ค่าเลี้ยงชีพจะสิ้นสุดลงต่อเมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ถึงแก่ความตาย หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ แต่หากต่อมาคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ เห็นว่า อีกฝ่ายหนึ่งมีพฤติการณ์รายได้ หรือฐานะที่เปลี่ยนแปลงไป คู่สมรสฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ ดังกล่าว หรือผู้มีส่วนได้เสียสามารถร้องขอให้ศาลเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพได้ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ที่ให้นำบทบัญญัติ มาตรา 1598/39 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้น การเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพใน ภายหลัง จึงต้องพิจารณาจากพฤติการณ์รายได้ หรือฐานะของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพแล้วแต่กรณี ซึ่งกรณีพฤติการณ์รายได้ หรือฐานะที่เปลี่ยนแปลงไปมีความหมายเพียงใด และมีการพิจารณาอย่างไร นั้น กรณีของรายได้ที่เปลี่ยนแปลงไป จะพิจารณาจากรายได้ของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพว่ามีเพิ่มขึ้นหรือลดลงหรือไม่ ส่วนกรณีฐานะที่เปลี่ยนแปลงไป นั้น จะพิจารณาจากฐานะของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ว่า ยากจนหรือร่ำรวยขึ้นหรือไม่ โดยทั้งกรณีรายได้ หรือฐานะที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะนำไปพิจารณาประกอบกับ ความสามารถของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และความจำเป็นของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ

สำหรับกรณีพฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีความหมายอย่างไร และมีการพิจารณาอย่างไรนั้น เมื่อศึกษาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 ที่ได้วินิจฉัยว่า “กฎหมายมิได้ กำหนดให้ดูความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มกรณีแต่เฉพาะทรัพย์สินที่มีขึ้นภายหลังการหย่า จึงต้องคำนึงถึง

ทรัพย์สินทุกชนิดของกลุ่มความทั้งสองฝ่ายมีอยู่ขณะที่พิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลง เมื่อโจทก์ยังมีที่ดินเนื้อที่ 80 ตารางวา พร้อมบ้านสองชั้น มีราคาสูงกว่า 700,000 บาท ส่วนจำเลยมีรายได้เฉพาะเงินเดือนเพียงอย่างเดียวจำนวนเดือนละ 15,380 บาท มีภริยาและบุตร อายุ 13 ปี ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูให้การศึกษาอีก 1 คน นอกจากนี้ยังเป็นหนี้สหกรณ์ 120,000 บาท โดยไม่มีทรัพย์สินใด ๆ เป็นของตนเอง หากจำเลยจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์อัตราร้อยละ 35 ของเงินเดือนเป็นเงินเดือนละ 5,383 บาท จำเลยจะเหลือเงินที่ใช้จ่ายในครอบครัวเดือนละไม่ถึง 1,000 บาท และจำเลยเหลือเวลารับราชการอีกเพียง 4 ปี ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบฐานะของโจทก์ จำเลยแล้ว เห็นได้ว่าพฤติการณ์รายได้หรือฐานะของโจทก์จำเลยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยปัจจุบันจำเลยกลับอยู่ในสภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าโจทก์ จึงเป็นเวลาสมควรที่จะสั่งให้จำเลยงดจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์แล้ว”

เห็นได้ว่า พฤติการณ์รายได้ หรือฐานะที่เปลี่ยนแปลงไปตามคำพิพากษาศาลฎีกา ดังกล่าวเป็นการพิจารณาจากทรัพย์สินของกลุ่มสมรสฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และกลุ่มสมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยดูจากความสามารถของกลุ่มสมรสฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของกลุ่มสมรสฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพเท่านั้น ไม่ได้พิจารณาเรื่องอื่น ๆ แต่อย่างใด และเมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับคำพิพากษาศาลฎีกา ซึ่งเป็นเรื่องการเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/39 ที่มาตรา 1526 ให้นำมาใช้บังคับ โดยอนุโลม ดังนี้

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7108/2551 ที่วินิจฉัยว่า “ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/39 ขณะโจทก์ฟ้องคดีนี้บุตรผู้เยาว์ทั้งสองอายุ 14 ปี และ 10 ปี อยู่ระหว่างการศึกษา เล่าเรียนย่อมต้องมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และระหว่างการพิจารณาของศาลฎีกา บุตรผู้เยาว์ทั้งสองอายุ 19 ปีเศษ และ 16 ปีเศษ โดยบุตรผู้เยาว์คนโตกำลังศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย โจทก์และจำเลยต่างมีรายได้ประจำโดยโจทก์เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยได้รับเงินเดือน เดือนละประมาณ 37,000 บาท ส่วนจำเลยมีเงินเดือน เดือนละประมาณ 60,000 บาท ประกอบกับระหว่างที่บุตรผู้เยาว์ทั้งสองไปอยู่อาศัยกับโจทก์นั้น ไม่ปรากฏว่าจำเลยจะชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่บุตรผู้เยาว์ทั้งสองให้แก่โจทก์เลย ดังนั้น ที่ศาลล่างทั้งสองกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งสองคนละเดือนละ 8,000 บาท จึงเหมาะสมแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงปรากฏตามฎีกาของจำเลยว่า บุตรผู้เยาว์คนเล็กคือ นายวารมาฆ ได้กลับมามีอายุอาศัยกับจำเลยแล้วตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2550 โดยมีหนังสือของนายวารมาฆ ยืนยันว่าได้มาอยู่กับจำเลยแล้ว ซึ่งโจทก์ก็ยอมรับในคำแก้ฎีกาโดยไม่ได้โต้แย้งคัดค้าน จึงถือว่ามีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไปตามมาตรา 1598/39 สมควรที่จำเลยไม่ต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูนายวารมาฆ แก่โจทก์ นับแต่เดือนมีนาคม 2550 เป็นต้นไป”

และตามคำพิพากษาศาลฎีกา 4861/2552 ที่วินิจฉัยว่า “นัยมาตรา 1598/38 ที่ว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณีด้วยเช่นนี้ เมื่อข้อเท็จจริงได้ความว่า ผู้ร้องตกลงให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ทั้งสองเดือนละ 60,000 บาท นั้น เป็นข้อในข้อ ขอนาคคว่า นางปวีณา จะให้บุตรผู้เยาว์ทั้งสองเรียนหนังสือที่โรงเรียนนานาชาติในจังหวัดอื่น แต่กลับปรากฏว่า นางปวีณา ให้บุตรผู้เยาว์ทั้งสองเข้าเล่าเรียนที่โรงเรียนในจังหวัดเลย ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของนางปวีณานั้นเอง อันเป็นพฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษาต้องกันมาให้ลดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ทั้งสองจึงเหมาะสมแล้ว”

เห็นได้ว่า พฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปที่จะเป็นเหตุให้มีการเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดู ศาลจะพิจารณาว่า กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู มีความสามารถที่จะให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือไม่ และกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู มีความจำเป็นที่จะรับค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือไม่ และในการรับค่าอุปการะค่าเลี้ยงดูดังกล่าวเป็นไปตามข้อตกลงที่มีขึ้นเพื่อช่วยเหลือในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ โดยพิจารณาประกอบกับรายได้และฐานะของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู และกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นหลัก ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน ซึ่งเมื่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ให้นำบทบัญญัติมาตรา 1598/39 มาใช้บังคับโดยอนุโลม การเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพ ศาลจึงต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์เดียวกันกับหลักเกณฑ์การเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งการเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะต้องพิจารณาจากความสามารถกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และความจำเป็นในการรับค่าเลี้ยงชีพของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ รวมทั้งข้อตกลงเงื่อนไขในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาประกอบกับรายได้และฐานะของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นหลัก ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินเท่านั้น เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยไม่ได้เปิดกว้างให้พิจารณาจากเหตุในกรณีอื่น ๆ นอกจากทรัพย์สินแต่อย่างใด

ในบางกรณีเกิดปัญหาว่า มีกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพบางรายเห็นว่า เมื่อตนได้รับค่าเลี้ยงชีพแล้วไม่สนใจ ไม่พยายามชวนขวายที่จะประกอบอาชีพทำงานหาเลี้ยงตนเอง หรือทำให้ตัวเองยากจนลง ทำตัวเองให้ไม่มีรายได้ เพื่อที่ตนเองจะได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำโดยใช้สิทธิไม่สุจริต เป็นการเอาเปรียบกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษาและนิติกร²⁵ จึงทำให้ทราบว่า การที่ศาลพิพากษาให้กลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

²⁵ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

ให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพตนเอง คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพจะต้องประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองด้วย และผู้พิพากษา นิตกร ได้มีความเห็นสอดคล้องต้องกันกับทนายความ²⁶ ว่า เมื่อศาลพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไปแล้ว หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่ขวนขวายประกอบอาชีพ หรือทำตัวเองให้ยากจนลงเพื่อที่จะได้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป จึงควรต้องมีการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ที่กระทำการโดยใช้สิทธิไม่สุจริต เช่น ไม่สนใจ ไม่พยายามขวนขวายที่จะประกอบอาชีพทำงานหาเลี้ยงตนเอง หรือทำให้ตัวเองยากจนลงทำตัวเองให้ไม่มีรายได้ เพื่อที่ตนเองจะได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป ไม่สมควรที่จะได้รับความคุ้มครองในการได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไป ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีหลักสุจริต โดยเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะพบว่า กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้ป้องกันปัญหาดังกล่าวโดยกำหนดไว้ชัดเจนในมาตรา 1579 ว่า หากฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพจงใจทำตัวเองยากจนลง หรือฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพจงใจไม่คำนึงถึงประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ย่อมเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้²⁷

ดังนั้น การเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพซึ่งกฎหมายของประเทศไทยกำหนดให้ศาลคำนึงถึงแต่ความสามารถคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และความจำเป็นในการรับค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ รวมทั้งข้อตกลงเงื่อนไขในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาประกอบกับรายได้และฐานะของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินมาเป็นหลักเท่านั้น โดยไม่มีการกำหนดไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน โดยให้นำความประพฤติน่าไม่สุจริตของคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ อันเป็นการเพิ่มภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างไม่เป็นธรรม ไปเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาการเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพด้วย ย่อมเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพใช้ช่องว่างดังกล่าว เพื่อกระทำการไม่สุจริต โดยไม่พยายามขวนขวายที่จะประกอบอาชีพทำงานหาเลี้ยงตนเอง หรือทำให้ตัวเองยากจนลง ทำตัวเองให้ไม่มีรายได้ เพื่อทำให้ตนเองมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป ซึ่งเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพได้รับภาระในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเกินกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งที่ กฎหมายของประเทศไทยมีเจตนารมณ์ โดยมุ่งหมายที่จะคุ้มครองให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ต้องได้รับภาระในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป

²⁶ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20, 24 และ 29 กันยายน 2558.

²⁷ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 62-63). เล่มเดิม.